

Wout Ultee

Niks raar!

Begin jaren zeventig werd Derek Phillips hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam met als leeropdracht Methoden en Technieken van Sociologisch Onderzoek. Hij had in de Verenigde Staten gevonden dat antwoorden van psychiatrische patiënten op vragenlijsten onbetrouwbaar zijn, generaliseerde zijn vondst naar enquêtes over gezondheid, vervolgens naar surveys in het algemeen en nog verder naar volkstellingen.

Sinds 2003 bekleedt in Amsterdam Bernhard Kittel een leerstoel voor Methoden en Technieken. Gezien de titel van zijn intrede (Kittel 2004) ligt daar opnieuw het kwantitatieve onderzoek onder vuur. Het betreft nu niet zozeer de dataverzameling als wel de statistische analyse van gegevens. Hoewel Kittel zijn betoog beperkt tot *pooled time-series cross-section analysis*, verwoordt hij zijn kritiek op deze techniek zo retorisch, dat ik ongewild werd herinnerd aan Phillips' doorslaan. Titel en ondertitel zijn te groots. Dat Kittel zich in voetnoten indekt, doet daaraan niets af. Hoe las hij noot 2 en 23 voor?

Kittels vertrekpunt is dat je buiten de belangrijke politicologische tijdschriften blijft als je met de door hem gewogen techniek geen gegevens voor meerdere landen en vele tijdstippen analyseert. Toepassing leidde echter tot instabiele parameters en daarom bleef de techniek zonder belangwekkende resultaten. Kittel vermeldt daarna haar belangrijkste theoretische vooronderstelling en betoogt dat die onhoudbaar is. Dan schetst hij betere veronderstellingen. Met kleine aantallen moeten we leven.

Waarom trokken theoretici zich weinig aan van bevindingen verkregen met de door Kittel afgeschreven techniek? Er zijn hele sociologenstammen die zich niets aantrekken van welke onderzoeksbevindingen dan ook. Kittel laat in dit verband merken dat empirische boeken terecht sneller hebben afgedaan dan theoretische. Nou, empirische studies bevatten falsifieerbare hypothesen en die worden na verloop van tijd weerlegd, theoretische werken laten in het midden met welke bijkomende veronderstellingen men van algemene beginselen tot toetsbare hypothesen kan komen, en menig docent en student weet niet wat te doen wanneer stellingen worden weerlegd, en evenmin hoe de falsifieerbaarheid van theorieën kan worden verhoogd.

Waren de met analyse van landen-jarenbestanden behaalde resultaten zo instabiel als Kittel zegt? Hij voert geen meta-analyse uit. Belangrijker is te weten waarom mensen de landen-jarentechniek gingen toepassen. Stel dat gegevens van de OECB of de Wereldbank voor een bepaald jaar uitwijzen dat inkomensverschillen in rijke landen door de bank genomen kleiner zijn onder

een sociaal-democratisch bewind. *Bewerkstelligde* een sociaal-democratische partij dat? Om die vraag te beantwoorden zien mensen graag een tijdreeks voor een land. Dan blijkt of kort na een overwinning van deze partij inkomensverschillen verminderden. Om *post hoc ergo propter hoc* te vermijden, willen mensen ook reeksen voor meerdere landen. Tevens hebben ze graag reeksen voor veel landen waaruit kan blijken dat de laatste twintig jaar de uitkeringen tijdens sociaal-democratisch regeringen minder daalden dan onder conservatieve. Zo valt wat te leren over de mogelijkheden en middelen waarmee partijen hun doelen trachten te verwezenlijken. Het is niet *raar* zulke gegevens te vergaren en evenmin *dwaas* voor de analyse een landen-jarentechniek te benutten.

De veronderstelling die volgens Kittel de analyse van jaren-landenbestanden 'fundeert', is de macroversie van Quételets gemiddelde mens uit 1835. Dat weet ik niet. Volgens Freudenthal (1966) berust Quételets hypostasering van de gemiddelde mens op een misverstand, wat de ontvangst van de wiskunde in de sociale wetenschappen *vertraagde*. Kittel *weert* wegens een overeenkomstige fout een wiskundige techniek uit de sociale wetenschappen. Waarom is het met de stelling van een modaal land andersom? Zoals gegevens voor de inwoners van een land een centrale tendentie vertonen en een spreiding eromheen, zo is dat met gegevens voor de landen van de Wereldbank. En als achter een staat groepen en personen met 'handelingscapaciteiten' moeten worden gedacht en dat statistische moeilijkheden schept, staat een individu voor een even bezwaarlijk aantal doelen en middelen en bovenal een 'vrije wil'. De verwaarlozing van individuele handelingscapaciteiten lijkt trouwens niet erg gezien de bekende stelling dat de staat het monopolie heeft op de geweldmiddelen en de belastingheffing. En waarom is multiniveau-analyse, waar Kittel veel van verwacht, niet behept met én de veronderstelling van de gemiddelde mens én die van het modale land? Bestaan er 'veronderstellingen' die technieken 'funderen'? Met een techniek worden hypothesen getoetst en bij weerleggingen is de boodschapper de boodschap niet.

Heeft Kittel het dan geheel bij het verkeerde eind? Vanzelfsprekend: neen. Hij strijdt niet zozeer tegen de statistische stelling van een modaal land, als wel tegen de inhoudelijke stelling van een staat met een alwetende en weldadige dictator. Die is onhoudbaar, maar in de sociale wetenschappen wordt het beginsel dat mensen rationeel zijn, vaker toegepast onder deze vereenvoudigende veronderstelling. Het gaat er niet om of ze waar of onwaar is, maar in hoeverre ze tot betere voorspellingen leidt dan een andere. Van den Doel (1975) ontwierp een reeks veronderstellingen met de dictator als begin, daarna het rationaliteitsbeginsel toepassend onder steeds complexere en meer werkelijkheidsgetrouwe voorwaarden. Omdat Kittel voorbij gaat aan deze theoretische techniek om uit algemene beginselen tot toetsbare hypothesen te komen, blijft zijn alternatief voor de dictatorstelling in de steigers staan.

Als ik, Kittels betoog volgend, zelf een min of meer falsifieerbaar alternatief maak, luidt dat: regeringen van democratische landen zijn niet oppermachtig,

hun beslissingen zijn het resultaat van onderhandelingen tussen meerdere actoren, zowel politieke partijen als buitenparlementaire bewegingen. Dat gedaan hebbend, mis ik verwijzingen naar Korpi (1989) en Korpi en Palme (2003). Korpi's vragen zijn prachtig, zijn theorie is ver uitgewerkt, hij beschikt over lange tijdreeksen voor veel landen, en de resultaten mogen er wezen. Het is waar, Korpi's gegevens stammen niet alleen van de OECD, de belangrijkste zijn door mensen om hem heen verzameld. En Korpi analyseert ze ondermeer met gebeurtenissenanalyse, een (ietwat?) andere kwantitatieve methode dan de door Kittel gewraakte.

De kleine aantallen. Volgens Campbell (1975) valt daarmee meer te doen dan Kittel denkt: het aantal vrijheidsgraden neemt af als een nieuwe onafhankelijke variabele wordt geopperd, maar stijgt als nieuwe afhankelijke variabelen worden aangewezen. Kittel lezend, vernam ik niet tot welke nieuwe methoden Campbells betoog inmiddels leidde. Ze zijn er wel. Schiet volgens Kittel een onderzoeker nauwelijks iets op met statistische correcties voor het vermenigvuldigen en samenvoegen van databestanden?

Kittel zet zijn betoog kracht bij door te zeggen dat sociologen die natuurkundigen nabootsen, 's avonds tevreden naar huis gaan met het idee weer een grote vraag te hebben opgelost. Ook brengt hij Cartwright in stelling, een wetenschapsfilosofe met 'academisch gewicht' die zei dat de methode van kwantitatieve landenvergelijking *crazy* is. Kittel vermeldt verder de veroordeling van kwantitatieve landenvergelijkingen door de sociologen Skocpol en Goldthorpe. Hij zegt er niet bij dat Goldthorpe (2000: 40) Skocpols kwalitatieve methode om landen te vergelijken willekeurig acht. Die kritiek behandel ik verderop.

Ondergetekende voelt zich weinig aangesproken door Kittels retoriek. Kittel meent dat kwantitatieve sociologen naar algemene wetten *zoeken*. Neen, *denken* in algemene hypothesen zit in het menselijk brein gebakken. Of trekt Kittel slechts ten strijde tegen sociologen die zuivere macrohypothesen opstellen en niet willen weten van de mogelijkheid om met individuele beginselen – dat wil zeggen andere wetmatigheden – de wellicht talrijke uitzonderingen voor macroregelmaticheden te verklaren? Afgeleid door Kittels retoriek kan ik zijn betoog niet zo duiden. De mogelijkheid om met individuele beginselen afwijkingen van macroregelmaticheden te verklaren is evenwel niet meer dan dat, het staat te bezien in hoeverre onderzoek op deze manier verder komt. De opkomst van de evolutionaire psychologie leert dat een lager niveau geen vaste grond biedt, dieper graven kan altijd.

Kittel beleerde tijdens zijn intrede bekeerden: kwantitatieve data-analyse is niet Amsterdams. Elders in Nederland zijn sociologen meer kwantitatief. Zo gooide Kittel, wellicht onbedoeld, olie op de golven van de loopgravenoorlog over kwalitatief versus kwantitatief onderzoek. In de hedendaagse Nederlandse sociologie is een *absolute* weging van enkel een kwantitatieve methode niet op zijn plaats. Sowieso valt echter een *vergelijking* te verkiezen van een

kwalitatieve met een kwantitatieve methode, onder meer op het punt van de stabiliteit van resultaten.

In deze samenhang valt op dat Kittel een Amsterdamse historisch-vergelijkende studie roemt en voorbijgaat aan de bijbehorende vraag. De Swaan schreef *Zorg en de staat* en volgens Kittel behoort deze studie tot de vier boeken uit de laatste twintig jaar met de grootste kans over twintig jaar tot de klassieken te worden gerekend. De Swaan (1989: 163) wilde onder meer het 'moment en momentum' van de invoering van vijf wetten in vijf landen verklaren: waarom werd in land X wet A zoveel jaar eerder ingevoerd dan in land Y? Die vraag is kwantitatief, al verhulde De Swaans verhaal dat. Ook over twintig jaar schudden studenten het hoofd als ze de jaartallen uit *Zorg en de staat* voor vijf wetten en vijf landen in een staatje moeten onderbrengen en dit niet lukt. Stemt Kittel ermee in dat kwantitatieve vragen kwantitatieve antwoorden vereisen?

De Swaan (1989: 9-11) omschreef de methode van zijn boek over bestaanszekerheid, geletterdheid en volksgezondheid in Amerika, Duitsland, Engeland, Frankrijk en Nederland als 'quarternaire analyse':

Raadpleeg geen primaire bronnen, vermijd monografieën, bestudeer vooral boeken die minstens één institutioneel terrein in een land over een langere tijdsspanne behandelen, raadpleeg waar mogelijk vergelijkende studies over meerdere terreinen of meerdere landen, en zoek in de literatuur steeds naar het sociaal-historisch of sociologisch perspectief.

Kittel karakteriseert De Swaans methode lichtvaardig als 'papier en potlood en wat archiefstof'. De hamvraag is of resultaten van quarternaire analyse steviger staan dan die van een kwantitatieve analyse van een landen-jarenbestand, en wat dat dan betekent.

Volgens Goldthorpe's kritiek op Skocpols methode vatten sociologen bij quarternaire analyse resultaten van onderzoek door historici als vaststaand op. De bevindingen zijn echter interpretaties en Skocpol interpreteert interpretaties, evenals interpretaties van interpretaties. Ook levert Skocpol geen methodisch beginsel dat verder helpt als twee interpretaties van interpretaties strijdig zijn. Goldthorpe's kritiek aanscherpend: wordt bij quarternaire analyse stabiliteit gefabriceerd door iets als exemplarisch voor het sociologisch perspectief te nemen en te verheffen tot resultaten van een 'zwaargewicht', terwijl ietwat afwijkend onderzoek na het op een 'balans' te hebben gelegd te licht wordt bevonden?

Kittel verwerpt met slechte argumenten een kwantitatieve methode waarmee de historisch-vergelijkende sociologie vooruitgang kan boeken en tegenstellingen in de Nederlandse sociologie kunnen worden overbrugd.

Literatuur

- Campbell, D.T. (1975) 'Degrees of Freedom' and the Case Study. *Comparative Political Studies*, 8, 178-194.
- Doel, J. van den (1975) *Demokratie en welvaartstheorie*. Alphen aan den Rijn: Samsom.
- Freudenthal, H. (1966) *De eerste ontmoeting tussen de wiskunde en de sociale wetenschappen*. Brussel: Paleis der Academiën.
- Goldthorpe, J.H. (2000) *On Sociology*. Oxford: Oxford University Press.
- Kittel, B. (2004) *Een gekke methodologie? Over de grenzen van macrokwantitief sociaal-wetenschappelijk onderzoek*. Amsterdam: Amsterdam University Press. Onder dezelfde titel in herziene versie verschenen in: *Sociologie* (2005) 1 (1) 5-30.
- Korpi, W. (1989) Power, Politics and State Autonomy in the Development of Social Citizenship. *American Sociological Review* 54, 309-328.
- Korpi, W. en Palme, J. (2003) New Politics and Class Politics in the Context of Austerity and Globalization. *The American Political Science Review* 97, 425-446.
- Swaan, A. de (1989) *Zorg en de staat*. Amsterdam: Bert Bakker.